

ПРЕВЕНЦІЯ КІБЕРБУЛІНГУ ЯК УМОВА САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

PREVENTION OF CYBERBULLYING AS A CONDITION FOR SELF-ACTUALIZATION OF YOUTH STUDENTS IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

У статті розглядається роль превенції кібербулінгу у віртуальному просторі як однієї з важливих умов самоактуалізації студентської молоді в освітньому середовищі. Першочергово трактується поняття кібербулінгу як феномену використання інформаційних і комунікаційних технологій з метою умисної, неодноразової і ворожої (агресивної) поведінки, спрямованої на образу інших людей, їх приниження, домінування над ними тощо, що вважається нині формою психологічного насильства і є поширеним в закладах вищої освіти. Роз'яснюються причини виникнення і розвитку кібербулінгу серед студентської молоді (зокрема, виражена відкритість самої молоді в соціальних мережах щодо своїх інтересів, захоплень, особистого життя, роботи тощо, що робить кожного потенційною жертвою), охарактеризовано основні прояви (шантажування, залякування, створення фейків, самозванство, доведення до самогубства та ін.) цього явища та психологічні особливості булера і жертви. Означено засоби, які використовуються для кібербулінгу (мобільний зв'язок, чати, форуми, соціальні мережі, освітні платформи та ін.). Приділено увагу загальному розкриттю змісту самоактуалізації майбутнього фахівця, ключовим особистісним характеристикам самоактуалізованої особистості, формування і розвиток яких напряму залежить від внутрішнього позитивно-емоційного фону студента, наявності безпечних умов у ЗВО для його навчально-професійної діяльності, підтримки академічної успішності. Визначено та проаналізовано вплив кібербулінгу на реалізацію даного внутрішнього потенціалу студентською молоддю, на основі цього – окреслено ключові принципи (системності, чіткої позиції педагогів щодо проявів кібербулінгу, послідовності і несутеречності профілактичної роботи, конфіденційності, індивідуального підходу та ін.) та напрямки превентивної роботи в закладі вищої освіти (закриті групи на віртуальних освітніх платформах, періодичне опитування студентів на предмет поширення кібербулінгу, організація тренінгових занять тощо).

Ключові слова: кібербулінг, самоактуалізація, превенція, студентська молодь, освітнє середовище.

The article examines the role of cyberbullying prevention in virtual space as one of the important conditions for self-actualization of student youth in the educational environment. First of all, the concept of cyberbullying is interpreted as the phenomenon of using information and communication technologies for the purpose of deliberate, repeated and hostile (aggressive) behavior aimed at insulting other people, humiliating them, dominating them, etc., which is now considered a form of psychological violence and is widespread in institutions of higher education. Explains the reasons for the emergence and development of cyberbullying among student youth (in particular, the expressed openness of the youth themselves in social networks regarding their interests, hobbies, personal life, work, etc., which makes everyone a potential victim), the main manifestations are characterized (blackmail, intimidation, creating fakes, impersonation, leading to suicide, etc.) of this phenomenon and psychological features of the buller and the victim. Means used for cyberbullying (mobile communication, chats, forums, social networks, educational platforms, etc.) are identified. Attention is paid to the general disclosure of the content of self-actualization of the future specialist, the key personal characteristics of a self-actualized personality, the formation and development of which directly depends on the internal positive-emotional background of the student, the presence of safe conditions in higher education institutions for his educational and professional activities, support for academic success. The impact of cyberbullying on the realization of this internal potential by student youth is determined and analyzed, based on this, key principles (systematicity, personal responsibility of adults, clear position of teachers regarding manifestations of cyberbullying, consistency and consistency of preventive work, confidentiality, individual approach, etc.) and directions are outlined. preventive work in the educational environment of a higher education institution (topical discussions with students, creation of closed groups on virtual platforms for communication between subjects of the pedagogical process, periodic survey of student groups on the subject of the spread of cyberbullying, organization of training classes and discussion groups, etc.).

Key words: cyberbullying, self-actualization, prevention, student youth, educational environment.

УДК 316.62:364.63:004]:378.015.31:159.923.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.41.32>

Седих К.В.

д. психол. н., професор,
завідувач кафедри психології
Полтавський національний
педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

Кононова М.М.

д. п.н., к.психол.н., доцент,
доцент кафедри психології,
Полтавський національний
педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

Визначною перевагою сучасного науково-технічного прогресу є широкий доступ до сфери інформаційно-комунікативних технологій, завдяки чому користувачі різного роду діяльності безбар'єрно комунікують між собою в системі онлайн-платформ, об'єднуються за інтересами, створюють співтовариства, задовільняючи тим самим одну з головних своїх соціальних потреб. У той же час, використання віртуального простору не можна вважати абсо-

лютно безпечним, навіть з урахуванням відсутності реального спілкування людей віч-на-віч, оскільки головною загрозою його є кібербулінг, прояви, зміст і наслідки якого для підростаючого покоління (діти, підлітки, студенти) у більшості випадків мають виражений психотравмуючий характер.

Згідно уявлень Білла Белсі, кібербулінг вважається використанням інформаційних і комунікаційних технологій для підтримання умисної,

неодноразової і ворожої поведінки, спрямованої на образ інших людей [13]. Тобто кібербулінг виник внаслідок трансформації традиційного булінгу у віртуальний, що зумовлено тотальною інформатизацією суспільства. Кібербулінг небезпідставно прирівнюють до нового виду насильства, оскільки він супроводжується повторюваними агресивними, довільно-навмисними (не випадковими) діями проти людини, яка не в змозі себе захистити. Враховуючи факт найбільшого поширення цього явища серед дітей та підлітків, а також загрозливі щорічні темпи зростання його проявів, виникає гостра потреба у дослідженні кібербулінгу з наукової та прикладної сторони (ключові детермінанти ймовірного виникнення, прояви, суб'єкт), що уможливить подальшу превенцію та протидію його наслідків. Проблемним та досі невирішеним залишається виникнення та розвиток кібербулінгу в освітньому середовищі серед студентської молоді, де його прояви молоді особистості відчуває досить виразно і не менше за підлітків схильна болісно переживати. Важливість цього питання пов'язана з академічною успішністю здобувача, періодом активного становлення його професійного образу Я, професійної самосвідомості, важливих фахових якостей, а також професійної самоактуалізації, чому, на наше переконання, віртуальне насильство завдає помітної шкоди.

З огляду на це, важливо проаналізувати вплив кібербулінгу у віртуальному просторі на соціально-психологічну адаптацію та академічну успішність студентів, а також з'ясувати напрямки превенції та зниження проявів цього явища в освітньому просторі з метою забезпечення умов для професійної самоактуалізації студентської молоді.

До сьогодні кібербулінг стає предметом вивчення зарубіжних науковців (А. А. Баранов, І. І. Ісхаков, С. Котова, Д. Лейн, Д. Ольвеус, В. Ортон, К. Д. Хломов, С. В. Рожина, Н. Ю. Федуніна, В. Belsey, С. Blaya, R. M. Kowalski, S. P. Limber, J. W. Patchin, P. K. Smith, N. Willard та ін.), зміст яких різнобічний стосовно сутності і змісту цього явища, його чинників, класифікації, напрямків превентивної чи корекційної роботи. Активно цікавляться кібербулінгом українські дослідники В. Б. Бедан, Н. І. Божко, Н. Р. Вітюк, Є. С. Гіденко, Л. О. Данильчук, Н. Є. Дмитренко, А. К. Запорожець, Б. С. Єрмоленко, Т. В. Миронюк, Л. А. Найдьнова, Б. Ю. Оранюк та інші, які розкривають цей феномен, по-перше, з правової точки зору, по-друге, з інформаційно-технологічної та соціологічної площини, а по-третє, з педагогічного погляду, що в сукупності обумовлено специфікою самого явища як такого. Тобто переслідування в Інтернеті є предметом активного обговорення у сфері педагогіки, психології, соціології та юриспруденції.

Кібербулінг є однією із субформ традиційного булінгу, але на відміну від звичайного цькування як насильницького акту, яке здійснюється під час живого спілкування при безпосередній взаємодії жертви та булера, займає зовсім іншу площину – віртуальну, що дає можливість булеру залишатися, по-перше, анонімним, а по-друге, напряду або через когось (за дорученням) переслідувати жертву в Інтернеті у будь-який час дня і ночі, незалежно від місця перебування їх одне від одного. Спостерігачів (глядачів, читачів) у даному разі теж може бути різна кількість завдяки швидкому поширенню інформації (наприклад, у разі навмисного розповсюдження пліток, фейкових фотографій, відео) [9].

Для здійснення кібербулінгу можуть використовуватися різні засоби комунікації, наприклад, мобільний зв'язок, електронна пошта, сервери швидких повідомлень (Viber, Telegram, Messenger та ін.), чати та форуми, соціальні мережі (Facebook, Instagram, Twitter та ін.), ігрові сайти та сервіси відеохостингу, освітні платформи закладів вищої освіти (Zoom, Google Meet), основне призначення яких першочергово полягає в задоволенні різноманітних потреб користувачів фізіологічного, пізнавального, соціального характеру, а також вищих (за пірамідою А. Маслоу) потреб у самореалізації та самоактуалізації майбутнього професіонала [2; 9; 14]. Практично кожний із зазначених засобів використовує сучасна студентська молодь в повсякденному житті, в ході очної чи дистанційної освіти (період карантину, воєнних дій на території держави): відкрито ділиться своїм особистим життям, думками, інтересами, переживаннями й успіхами в сфері навчання та професійної діяльності тощо, не замислюючись особливо над тим, що ця інформація може бути використана сторонніми особами (віртуальною аудиторією) проти її власника. Виявами кібербулінгу як психологічного віртуального терору можуть бути: знущання чи глузування (приниження) у вигляді образливих текстових повідомлень, відео, фотографій (зокрема фейкових), самозванства (перевтілення в іншу особу у соцмережах), суперечок або флеймінгу, електронного шантажування внаслідок неправомірного одержання конфіденційної інформації чи ошуканства, анонімних погроз, негативних коментарів особистісного спрямування, переслідування, зведення наклепів, провокування до самогубства в Інтернеті та ін. [1; 7; 8; 9]. Подібні дії відображають внутрішнє, приховане прагнення кривдника до утримання будь-якої форми нерівності, соціальної ізоляції, відчуження, виключення конкретної особи з комунікації [7].

Як зауважує В. Г. Чайка, кібербулінг впливає на ступінь інтеграції молоді особистості в навчальний колектив (освоєння нової соці-

альної ролі студента, громадська активність в ЗВО), успішність навчальної діяльності, емоційне самопочуття (тривожність, наявність/відсутність невротичних реакцій, рівень психоемоційного напруження), ступінь реалізованості внутрішньо-особистісного потенціалу (самореалізація / самоактуалізація) [12]. Безпосередньо вплив на останнє знаходиться в полі нашої пильної уваги і становить найбільший інтерес.

Аналіз досліджень таких вчених, як Л. Вязнікова, М. В. Гриньова, С. В. Грабіщук, В. А. Гупаловська, Н. М. Дідик, О. М. Кокун, С. Б. Кузікова, С. Д. Максименко, А. Маслоу, О. В. Самаль, Н. В. Старинська, В. О. Татенко, М. Г. Ткалич, С. Роджерс, В. Франкл та інших дозволяє нам розглядати професійну самоактуалізацію як прагнення майбутнього фахівця до максимального розвитку і розкриття своїх здібностей і можливостей в самостійній психологічній діяльності, потребу в самовдосконаленні. Вона і є рушійним механізмом становлення особистісних та фахових якостей професіонала, і, на нашу думку, чим вищий рівень професійної самоактуалізації, тим меншою є інтенсивність кризи фахової готовності [5].

Психологічно обґрунтовано (В. А. Гавриленко, К. О. Гордієнко, Т. А. Каткова, О. В. Самаль, Н. В. Старинська, Л. В. Цурикова, О. Ф. Яценко та ін.), що визначальним періодом для розвитку творчих здібностей особистості, її самовдосконалення, професійної ідентичності та професійного Я є юнацький вік, що припадає на студентство (16–25 років). З огляду на це, навчально-професійна діяльність в ЗВО забезпечує розвиток самоактуалізації особистості, що в подальшому стає запорукою успішної самостійної професійної діяльності [4; 5; 10].

Розгляд змісту професійної самоактуалізації показав, що найважливішими характеристиками самоактуалізованої особистості, яка повноцінно функціонує, є такі (Б. Г. Ананьєв, О. О. Бодальов, К. О. Гордієнко, А. Маслоу, Р. В. Овчарова, М. А. Садова, В. О. Самаль, О. П. Саннікова, Н. В. Старинська, К. Роджерс, С. Л. Рубінштейн, Т. М. Титаренко, А. В. Ткаченко та ін.): інтелектуальність, широкий світогляд, саморозвиток, соціальність, але при цьому незалежність від соціального середовища, емоційна стабільність, готовність до вирішення нових проблем, емпатичність, гуманістична спрямованість, свідоме і несвідоме прагнення до допомоги людям, толерантність, адекватний образ Я, самостійність суджень, прийняття себе та інших, професійна ідентичність, професійна рефлексія, відповідність особистісних рис загальнолюдським і національно-культурним цінностям, наявність психологічної культури, соціально-психологічної компетентності тощо [11, с. 45–48].

Означені характеристики, окрім самоактуалізації як такої, характеризують ступінь адаптованості здобувача освіти в ЗВО та рівень його продуктивної діяльності. Однак формуванню згаданих рис нерідко перешкоджає девіантна поведінка, тобто така, що суперечить прийнятним у суспільстві нормам (правовим, етичним, естетичним тощо) і проявляється у вигляді незбалансованості психічних процесів порушенні самоактуалізації у вигляді відхилення від морального та естетичного контролю за власною поведінкою [1; 9]. Однією із форм девіантної поведінки, відповідно, є кібербулінг.

Психологи фіксують, що особи, схильні до булінгу, самі володіють набором не надто прийнятних характерологічних ознак, таких як: запальний характер, імпульсивність, недостатність емпатії, егоїстичність, невміння і небажання створювати дружні стосунки з оточенням, бажання досягти контролю над іншими та виділитися на завдяки їх приниженню і доведення їхньої неповноцінності, дискредитації з різних особистих причин (заздрість, неповага тощо).

Останніми роками Україна стикається з низкою викликів, останні з яких – COVID-19 та війна. Кожен з них забирає найцінніше – життя людей, незалежно від вікової категорії та соціального статусу, чи професії. У світлі цього різні сфери суспільної діяльності вимушено перебудовують вже давно налагоджену систему комунікації. Освітній простір виявився найбільш чутливим до таких змін на різних рівнях, починаючи з дошкільних та закінчуючи закладами вищої освіти, хоч і варто зауважити, що спільними зусиллями пристосування до нових умов відбулося доволі швидко.

Окрім зростання навчального навантаження, об'єму самопідготовки на кожного студента, освітній простір в умовах дистанційної освіти, як виявилось, став таким собі плацдармом для поширення кібербулінгу. Зокрема, педагогічні колективи відмічають випадки, коли замість одного студента, який рідко відвідував навчання, на онлайн-заняттях (парах) з'являлася людина, яка позиціонувала себе від нього, але не була ним. Основна проблема полягала в зухвалій, хамській поведінці, що супроводжувалася некоректними репліками в сторону учасників освітнього процесу та його змісту, не вмикаючи при цьому, звісно, камери. Зазначене, відповідно, дискредитувало відсутнього реального студента в очах педагогів та однокурсників, що і було, скоріше за все, метою таких дій анонімного агресора.

Підкреслимо, кожен з учасників кібернасилля в освітньому просторі переживає комплекс негативних відчуттів різного ступеню прояву, залежно від особистісної сприйнятливості до подібного психологічно-віртуального тиску, його змістовності та інтенсивності: тривогу,

депресію, психосоматичні розлади, наслідки смутку, самозвинувачення, зниженої самооцінки і самооцінки, страху, збентеження, отримують фобію спілкування та самовираження, планують або й проявляють суїцидальні думки, є чутливими і стриманими, або ж самі проявляють агресію, вживають алкоголь, стають психологічно, соціально та педагогічно пригнічені, демонструють нижчий рівень академічної успішності та зниження концентрації уваги [1; 3; 6; 9].

Легко передбачити, що в такому емоційно-психологічному напруженні студенту надто складно витримувати програмне навантаження в ЗВО та думати про якість і результативність свого навчання. За дослідженнями К. О. Гордієнко, виникають такі прояви як зниження навчальної активності та уникнення відвідування занять, нестабільні оцінки, ізоляція від навчальної групи та педагогічного колективу, що часто призводить до відраховання, або ж людина сама приймає рішення про це. Молода особистість знесилюється під тиском спрямованих на себе зовнішніх кіберобставин, що в подальшому призупиняє або викривляє етап формування її як майбутнього професіонала. Про професійну самоактуалізацію в даному разі мова майже не йде. Останнє стосується і кривдників, які залучені до кібербулінгу, оскільки найчастіше в їх ролі виступають ті, хто сам зазнавав чи зазнає психологічне цькування, фізичне насилля, має низький рівень виховання, проявляє агресивну та делінквентну поведінку, відстає у навчанні та має низьку професійну самоактуалізацію загалом. Трапляються також випадки, коли кіберагресором може бути «типовий» студент без видимих поведінкових відхилень чи порушень [3].

З огляду на це, турбота про позитивний емоційний фон для освітньої комунікації у віртуальному просторі лягає на плечі її організаторів – викладачів закладів вищої освіти, її керівництва. Головне завдання кожного з них – створити безпечні умови для провадження освітнього процесу, що уможливить високий рівень засвоєння теоретико-практичних знань, умінь і навичок та стане основою формування важливих професійних якостей студента, його самоактуалізації та самореалізації в освітньому просторі та майбутній професійній діяльності.

Превенція кібербулінгу в освітньому просторі, вважаємо, буде ефективною лише в разі охоплення різних рівнів – індивідуального (допомога і підтримка конкретної жертви психологічного віртуального насильства), класний (студентська група), загальноуніверситетський. Відповідно до кожного з рівнів ключовими ми вбачаємо такі напрямки: 1) уважність куратора студентської групи та викладачів до

психологічних взаємин між її учасниками, своєчасна реакція на поведінкові ознаки імовірної жертви, про які зазначалося раніше; 2) проведення педагогічних бесід про загальнолюдські цінності та їх викривлення в сучасному суспільстві, що призводить до необґрунтованої ненависті та заздрості, як наслідок – може слугувати причиною цькування; 3) створення закритих груп на віртуальних платформах для комунікації між суб'єктами педагогічного процесу (викладачами та студентами), корпоративних акаунтів у ЗВО, чітке формулювання правил їх використання, наприклад, збереження користувачами свого паролю від сторонніх осіб, не відкривання додатків чи посилок невідомого змісту, відмова від повідомлення конфіденційних даних на інтернет-ресурсах, обов'язкова ідентифікація кожного учасника через увімкнений відео-зв'язок; 4) створення довірливих стосунків між куратором, викладачами та студентами шляхом періодичної організації спільних зустрічей за межами навчального закладу, чи хоча б кураторських годин в ЗВО; 4) періодичне анонімне опитування (анкетування) членів студентських груп на тему кібербулінгу (чи здійснює особа такі дії сама, чи відчуває їх на собі, як бачить вирішення цієї проблеми); 5) заснування дискусійних груп для педагогічного колективу ЗВО та студентів, організація тренінгових занять, які сприятимуть покращенню комунікативних навичок студентської молоді, спрямовуватимуться на зменшення внутрішньої і зовнішньої агресії по відношенню до оточення, дозволять проаналізувати свій емоційно-психологічний стан, допомагатимуть попереджувати прояви делінквентної поведінки чи її коректувати у відповідності до морально-ціннісних та соціально прийнятих норм у суспільстві; 6) перегляд кінострічок відповідної спрямованості (цінності, кібербулінг) з подальшим аналізом та написанням власного бачення ситуації у вигляді есе.

Доповнити згадані вище напрямки превенції кібербулінгу варто основними принципами психологи-педагогічної діяльності, виділеними Е. Воронцовою: системності, персональної відповідальності дорослого (адміністрації, педагогів, а не студентських рад), чітка позиція педагогів щодо проявів кібербулінгу чи традиційного «живого» булінгу (особистий приклад), послідовності і неупередженості профілактичної роботи (відповідно до чинного законодавства і принципів моралі), конфіденційності (у разі психокорекції з жертвами, булерами, свідками), індивідуального підходу, зміщення акценту з покарання булера на його психологічну реабілітацію [2].

Тож у ході дослідження з'ясовано, що проблематика превенції кібербулінгу у віртуальному просторі як умова успішної самоактуалізації студента в освітньому середовищі

потребує активної уваги служб психологічної допомоги студентській молоді та розробки багатопрофільних програм усунення девіантної поведінки в закладах вищої освіти, оскільки швидке реагування та цілеспрямована робота з дотриманням певних принципів забезпечить довгострокову перспективу щодо підвищення академічної успішності здобувачів освіти, розширить перспективи їх самореалізації в ході оволодіння майбутньою професією в ЗВО. Академічна успішність як показник професійної самоактуалізації може бути маркером кібербулінгу у віртуальному освітньому середовищі як щодо жертви, так і щодо кіберагресора. Перспективою подальших розвідок стане емпіричне дослідження проявів кібербулінгу серед студентської молоді, розробка та застосування психокорекційних програм зі зниження його проявів, підвищення академічної успішності студентів та збагачення їхніх ціннісних орієнтирів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бедан В. Б. Проблема кібербулінгу у молодіжному середовищі: теоретичний аналіз. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 1. С. 42–47. <http://dx.doi.org/10.51547/rrp.dp.ua/2022.1.6>
2. Воронцова Е. Профілактика та подолання булінгу у закладах освіти. URL: <http://студенти.kiev.ua/2017/08/24/profilaktika-ta-podolannya-bulingu-u-zakladah-osviti/>
3. Гордієнко К. О. Запобігання кібербулінгу у віртуальному просторі як умова самореалізації студентської молоді у закладі вищої освіти *Moderní aspekty vědy: XIV. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2021. С. 119–129.*
4. Гордієнко К. О. Самоактуалізація студентів та ефективність їхньої соціально-психологічної адаптації. *Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій в умовах мережевого суспільства: монографія колективна / за ред. Л. В. Помиткіної, О. П. Хохліної. Київ : ТОВ «Альфа-ПІК», 2019. С. 192-204. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/49187>*
5. Гутиря М. О., Кононова М. М. Особливості професійної самоактуалізації студентів-психологів, які переживають кризу фахової готовності. *Психологія і особистість*. 2021. № 2 (20). С. 82–92.
6. Кулешова О. В., Міхеєва Л. В. Булінг в освітньому середовищі: аналіз, шляхи подолання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки*. Херсон, 2019. Вип. 1. С. 154–158.
7. Миронюк Т. В., Запорожець А. К. Кібербулінг в Україні – соціально небезпечне явище чи злочин: визначення та протидія. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 275-284. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aumvs_2018_2_25
8. Момот О. В. Кібербулінг: агресія у віртуальному просторі. *Молодий вчений*. № 12 (52). 2017. С. 295-299.
9. Найдьонова Л. А. Кібербулінг' або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини. *Методичні рекомендації*. Київ, 2014. 80 с.
10. Самаль Е. В. Общая и профессиональная самоактуализация личности студента в процессе обучения в вузе. Минск : РИВШ, 2010. 167 с.
11. Старинська Н. В. Особливості самоактуалізації майбутніх психологів у процесі професійної підготовки. Київ: «Інтерсервіс», 2015. 178 с.
12. Чайка В. Г. Особенности социально-психологической адаптации студентов к обучению в вузе. *Инновации в образовании*. 2002. № 2. С. 35–41.
13. Belsey B. Cyberbullying: An Emerging Threat to the «Always On» Generation. . URL: http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf
14. Pomytkin, E. O., Pomytkina, L. V., & Ivanova, O. V. (2020). Electronic Resources for Studying the Emotional States of New Ukrainian School Teachers during the COVID-19 Pandemic. *Information Technologies and Learning Tools*, 80(6), 267-280. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v80i6.4179>